

Reflexió sobre l'avaluació de la recerca en Comunicació

Esquema de la intervenció de Salvador Alsius

Al ponent se li va demanar una “reflexió en veu alta”, i això és el que farà. El que s'exposa a continuació és una relació de qüestions que seran abordades en el marc de la intervenció oral.

La intervenció se centrarà en quatre punts i un corol·lari. Algunes de les observacions que es faran són pertinents, probablement, per a diversos àmbits de les disciplines humanes i socials; d'altres són específiques per al camp de l'estudi de la comunicació en els seus diferents vessants.

1) Sol·licitud de projectes I+D.

a) A l'aplicatiu del Ministeri no hi figura gairebé cap ítem relatiu a àmbits relacionats amb Comunicació (com Periodisme, Publicitat, Cinema). Els pocs que hi ha són molt genèrics. Sí que existeixen, en canvi, en els “codis Unesco”.

b) La comunicació no constitueix, ella mateixa, una àrea de coneixement. Això pot ser acceptable, i fins i tot desitjable des del punt de vista epistemològic, donades les característiques dels objectes que es solen abordar en aquest camp, susceptibles de tractaments pluridisciplinars o transdisciplinars. Però comporta uns enormes inconvenients pràctics: molts investigadors dubten entre diverses àrees possibles a l'hora d'adscriure el seu projecte. En alguns casos (cosa que seria impensable en altres disciplines) l'àrea es decideix en funció de les previsions que hi ha sobre la competitivitat que hi haurà en cada una d'elles.

(Val a dir que un problema semblant s'ha produït amb la definició de les grans àrees a les quals cal adscriure els plans d'estudi de grau en el nou sistema de verificació. Per defecte, les carreres de comunicació han entrat a l'òrbita de les Ciències Socials i Jurídiques, però és ben evident que això comporta una constricció poc justificable).

c) Com a conseqüència del que s'acaba de dir, els projectes poden anar a parar a mans d'avaluadors que pertanyen a àmbits científics molt allunyats de l'objecte de investigació del projecte I+D que es proposa. Els informes de les comissions de vegades reflecteixen aquest desconeixement de causa. La sensació d'aleatorietat que arriba als investigadors és summament desencoratjadora.

2) Les publicacions.

(M'estendré menys en aquest punt donat que algunes de les ponències aportades pel matí hi fan referència de manera àmplia i prou convincent).

a) Les oportunitats. Existeixen poques publicacions del camp de la comunicació que figurin als índexs qualificats. El panorama és millor en el domini de la documentació. En qualsevol cas, molts investigadors coincidirien a considerar que aquests són uns àmbits científics on els llibres haurien de ser considerats encara com a elements importants en els processos d'avaluació de la qualitat de la recerca. Probablement els criteris en aquest sentit haurien de ser revisats.

b) Les revisions "cegues". En ser aquests uns camps encara força limitats tant pel que fa al nombre d'investigadors com al nombre de recerques, no sempre es dona l'opacitat que garanteix les revisions objectives i equànimes. D'una part els avaluadors acostumen a tenir força pistes de la procedència dels textos sobre els quals han de fer el seu dictamen; d'altra part, l'anonimat dels avaluadors no es protegeix amb suficients garanties, la qual cosa pot influir en el seu ànim. Hi ha experiències que corroboren ambdues situacions.

3) L'accés a places.

Els mecanismes actuals han millorat clarament aquells que els havien precedit (les antigues oposicions, les habilitacions, etc.) però encara no satisfan tothom, i especialment no satisfan aquells que els han de patir. Cal reconèixer que és molt difícil donar amb un sistema just d'avaluació de les trajectòries acadèmiques i de recerca de les persones que esperen una promoció als diferents nivells de l'escalafó docent. Com més sotmesos a criteris subjectius, majors crítiques respecte a possibles endogàmia, favoritismes, etc.; i, conseqüentment, reclamació de més automatismes. Però com més "objectivats" són, major perill que es perdin de vista aspectes singulars dels curricula personals o aspectes específics d'un àmbit acadèmic en concret; de manera que aleshores es reclama una major ponderació personal. Clarament, el peix es mossega la cua.

La reflexió anterior, molt genèrica, pot ser vàlida per al sistema en el seu conjunt i no només per a uns determinats àmbits científics. Respecte als que aquí ens ocupen sí que es pot dir que existeix una impressió molt generalitzada de perfectibilitat. Sense que s'hagi de traure ni una mica d'importància al pes que té i ha de tenir la recerca, sí que podria ser convenient admetre formes de reconeixement alternatives. I, en tot cas, revisar a fons els indicadors de qualitat de la recerca.

En el camp de la comunicació, almenys, caldria tenir en compte: a) que els objectes d'estudi van lligats a una estructura social de la comunicació que té unes coordenades espacials molt determinades (com, per exemple, la comunicació local) que dificulten extraordinàriament la tasca d'assolir un impacte mesurable amb els barems convencionals; b) que l'esmentat ancoratge a l'estructura social (especialment en tot allò que fa referència directa o indirectament al sistema de comunicació a Catalunya) es presta a fer la difusió de la recerca en català, i això, es reconegui o no, encara està clarament castigat en algunes instàncies d'avaluació; c) que hi pot haver molta recerca

aplicada (fins i tot en I+D+I) que no sempre es plasma en les formes de difusió més valorades.

4) La concessió de trams de recerca

Concorren en aquest punt una sèrie de problemes ja esmentats en els anteriors.

a) La composició de les comissions avaluadores, formades en el context de la “dissolució” de l'àmbit d'estudi de la comunicació, determina un gran allunyament dels camps específics d'estudi per part de les persones que les formen, amb la consegüent manca d'un coneixement suficient de les singularitats d'aquest àmbit.

b) La discutible adjudicació dels barems que s'apliquen a les revistes respecte als llibres i a altres formes de difusió de l'activitat investigadora.

c) La manca de suficients publicacions d'impacte “homologat”.

d) El handicap que encara representa la publicació en català.

Corol·lari

La rigidesa dels sistemes d'avaluació del professorat universitari (en la qual la recerca hi té un paper predominant) comporta una sèrie de disfuncions entre les quals destaquen les següents:

1) Es fa molt difícil la reconducció de trajectòries professionals cap al camp acadèmic. Si abans això ja era complicat, els nous circuits d'avaluació del professorat ho fan pràcticament impossible i sobretot a partir d'una certa edat. Això anirà creant una sima cada cop més profunda entre el professorat que prové de les professions de la comunicació i el purament “acadèmic”, amb el risc que a pocs anys vista es produeixi una regressió molt acusada en el camí d'integració de coneixements teòric-pràctics que han anat seguint les facultats de comunicació en els darrers anys.

2) Les persones que decideixen seguir la carrera acadèmica al camp de la comunicació troben enormement condicionada la seva trajectòria acadèmica (considerant aquesta com el sumatori del seu esforç tant en docència com en recerca) per les exigències que comporten els indicadors de qualitat que s'apliquen en les diverses fites de la seva progressió. Això ve donat per:

a) La submissió a línies de recerca que es consideren “prioritàries” en algunes convocatòries.

b) Els ritmes de producció científica a què els obliga el sistema de promoció vigent. És impressionant el temps dedicat a la producció per a congressos de “papers” que no sempre tenen una autèntica consistència ni es corresponen a autèntiques preocupacions científiques dels seus autors.

Aquest problema va ser posat de manifest de forma brillant (i certament força sarcàstica) pel col·lega de la UAB Jaume Soriano en una comunicació que va presentar el 2008 al I Congrés de l'AE-IC (Associació Espanyola d'Investigadors de la Comunicació) amb l'expressiu títol de "L'efecte ANECA".

Es dona la paradoxa que persones que tenen una predisposició vocacional cap a l'activitat acadèmica i molt especialment cap a la recerca, acaben avorrint-la i defugint-la precisament a causa de la cursa d'obstacles en què es converteix el seu control.